

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XIX: 2021

Grudziądz, dnia 10.03.2021 r.

Nr 6 (684)

1228. spotkanie

Karola Skowrońska

GRUDZIĄDZ – STOLICA POLSKIEJ KAWALERII

Wszystkie grudziądzkie przewodniki i informatory prezentują wiele miejsc, pomników, tablic i innych pamiątek związanych z kawaleryjską przeszłością i teraźniejszością Grudziądza.

Można śmiało powiedzieć, że to piękne miasto zadziwia nie tylko swoim unikatowym położeniem nad Wisłą, średniowiecznymi spichlerzami, Starym Miastem z wieloma zabytkami i ważnymi wydarzeniami zapisanymi w historii Polski, ale także przywróceniem miastu wspaniałych tradycji Polskiej Kawalerii.

Grudziądz, pomorskie miasto graniczne, w okresie międzywojennym było jednym z większych garnizonów II Rzeczypospolitej Polskiej. Tutaj, obok wielu różnorodnych jednostek wojskowych, umieszczono Centrum Wyszkania Kawalerii, które w latach 1920-1939 ukończyło prawie pięć tysięcy oficerów kawalerii. W grudziądzkiej Cytadeli, jednej z najpotężniejszych fortyfikacji w Europie, stacjonował 18. Pułk Ułanów Pomorskich, który w kampanii wrześniowej wslawił się zwycięską szarżą pod Krojantami 1 września 1939 r.

W latach powojennych, aż do 1989 roku, tradycje kawaleryjskie miasta nie były znane, mimo iż zachowały się dawne kompleksy koszarowe, a pamięć o czynach bojowych kawalerzystów przeszła na karty historii, do legendy, malarstwa i literatury.

Rok 1989 rok stał się swoistą cezurą. Wtedy do swojego miasta, we wrześniu, przybyli z całego świata absolwenci Centrum Wyszkania Kawalerii, na swój pierwszy zjazd w 50. rocznicę ostatniej promocji oficerskiej i wybuchu II wojny światowej, która zamknęła na zawsze dzieje tego oręża. Podczas tego zjazdu umieszczono na grudziądzkim Rynku pierwszą tablicę poświęconą pamięci Centrum Wyszkania Kawalerii.

Wtedy dla Grudziądza zaczął się czas przywracania chlubnych, niezwykłych tradycji kawaleryjskich, utworzono Fundację na Rzecz Tradycji Jazdy Polskiej, która jest swoistym strażnikiem tych tradycji.

Miejsca szczególne związane z kawaleryjską przeszłości miasta:

Obiekty, zbiory, patroni

- Cytadela, gdzie w latach 1924-1939 stacjonował 18. Pułk Ułanów Pomorskich. Obiekt militarny niezmiennie zachwycający swoją potęgą, konstrukcją i tajemniczością...

- Kompleks historycznych koszar im. księcia Józefa Poniatowskiego, przy ul. Hallera, gdzie w latach 1920-1939 mieściło się słynne Centrum Wyszkozenia Kawalerii, a obecnie 8. Grudziądzki Batalion Walki Radioelektronicznej im. gen. bryg. Zygmunta Podhorskiego. W koszarach można zwiedzić sale tradycji oraz inne zabytkowe obiekty.

- W Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi, przy ul Wodnej, znajduje się największa w Polsce kolekcja kawaleryjskich zbiorów, prezentowanych na wystawach stałych i czasowych. Jest to kompletna broń biała i palna, mundury wszystkich rodzajów pułków jazdy polskiej od Księstwa Warszawskiego do końca II wojny światowej, także Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Jest wielka kolekcja odznak i odznaczeń, medali, ryngrafów, są rzeźby, dokumenty, ikonografia, przedmioty życia codziennego kawalerzysty i wiele innych unikatowych muzealiów i archiwaliów. W 2018 roku z okazji 100-lecia odzyskania niepodległości w Pałacu Opatek grudziądzkiego Muzeum otwarto stałą wystawę „Centrum Wyszkozenia Kawalerii w Grudziądzu 1920-1939”, na której eksponowane są nie tylko zbiory, ale jest także część multimedialna: wspomnienia kawalerzystów, filmy, które cudem zachowały się.

- W Bibliotece Miejskiej im. Wiktora Kulerskiego, przy ul Legionów, zgromadzono ponad 800 woluminów książek i innych publikacji, w tym varia o tej tematyce. Są wśród nich także książki z prywatnych zbiorów gen. Stanisława Maczka oraz wydawnictwa Zrzeszenia Kół Pułkowych Kawalerii w Londynie.

- Szkoła Podstawowa nr 20 przy ul. Sobieskiego, od 1990 roku nosi imię 18. Pułku Ułanów Pomorskich. W izbie tradycji Szkoła prezentuje pamiątki po swoim Patronie, organizuje święto pułku i spotkania z żyjącymi jego bohaterami. Szkołę odwiedzali: rtm. Jan Ładoś, plk Roman Bąk – Bąkowski por. Waclaw Werenczuk i por. Waclaw Galas.

- Szkoła Podstawowa nr 21, przy ul. Nauczycielskiej w 1997 roku otrzymała imię legendarnego rtm. Witolda Pileckiego. Szkoła prowadzi klasy o profilu wojskowym.
- Szkoła Podstawowa nr 8 przy ul. Mikołaja z Ryńska od 1997 roku nosi imię gen. Tadeusza Bór Komorowskiego, ostatniego komendanta Centrum Wyszkozenia Kawalerii, dowódcy Armii Krajowej i Wodza Naczelnego.

- Klub Jeździecki „Rywal” od 1996 roku ma imię Centrum Wyszkozenia Kawalerii. Klub organizuje wiele zawodów i pokazów jeździeckich, współpracuje z Fundacją na Rzecz Tradycji Jazdy Polskiej.

- 8 listopada 2018 roku Szkoła Podstawowa nr 16 otrzymała sztandar i imię płk. Zbigniewa Makowieckiego, absolwenta Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii, przewodniczącego Zrzeszenia Kół Pułkowych Kawalerii w Londynie, którego mogiła znajduje się na grudziądzkim cmentarzu parafialnym. Płk Zbigniew Makowiecki zmarł 24 października 2017 roku i pochowany został w Londynie, Warszawie i Grudziądzu.

Tablice, obeliski, pomniki

- W Bazylice Kolegiackiej znajduje się, od 1977 roku, tablica poświęcona pamięci żołnierzy 18. Pułku Ułanów Pomorskich.

- W Koszarach Księcia Józefa Poniatowskiego, przy ul. Hallera, w 1989 roku umieszczono na obelisku tablicę upamiętniającą Szkołę Podchorążych Kawalerii, a od 2013 roku w jednym z budynków znajduje się tablica upamiętniająca cudzoziemskich absolwentów Centrum Wyszkozenia Kawalerii z Chorwacji, Estonii, Francji, Gruzji, Łotwy, USA, Węgier i Azerbejdżanu oraz tablica poświęcona pamięci płk. Veli Bek Jedigara, Azerbejdżanina, oficera Wojska Polskiego i Armii Krajowej, który był absolwentem i wykładowcą CWK. Organizował 7. Pułk Ułanów Lubelskich AK „Jeleń” i od sierpnia 1940 do lipca 1944 roku nim dowodził.

- Przy ul. Chełmińskiej umieszczono w 1990 roku obelisk upamiętniający Szkołę Podchorążych Rezerwy Kawalerii. Przy tej ulicy znajdują się budynki, w których w latach 1926 do 1939 kształcono oficerów rezerwy.

- W Ratuszu, w reprezentacyjnym Refektarzu, możemy podziwiać piękny ryngraf подарowany mieszkańcom miasta – w „*podzięce za serce i pamięć*” – przez uczestników historycznego, pierwszego Zjazdu Kawalerzystów II RP w Grudziądzu w 1989 roku. Jest tu także kopia obrazu Matki Bożej Kozielskiej, którą mieszkańcom Grudziądza подарował w 1995 roku ks. prałat Zdzisław Peszkowski, absolwent kawalerskiej Alma Mater, Honorowy Obywatel Grudziądza.

- Na grudziądzkich Błoniach Nadwiślańskich znajduje się, od 2006 roku, jedyna na świecie tablica pamiątkowa poświęcona koniom kawaleryjskim, wiernym towarzyszom ułanów.

- W holu Szkoły Podstawowej nr 21 przy ul. Nauczycielskiej, jest od 1998 r. tablica poświęcona pamięci rtm. Witolda Pileckiego.

- Na murach, przy grudziądzkim Ratuszu, w 2008 roku umieszczono rzeźbę „*Ułan i dziewczyna*”, przy której zatrzymują się wszyscy zwiedzający Stare Miasto.

- Na Cmentarzu Garnizonowym jest grób zmarłego w Grudziądzu w 1936 roku gen. Stefana de Castenedolo Kasprzyckiego, pierwszego komendanta Centrum Wy-

szkolenia Kawalerii. Jest to miejsce szczególnej pamięci uczestników Zjazdów Kawalerzystów II RP i spotkań kawaleryjskich.

- Przy ul. Hallera znajduje się, od 1993 roku, pomnik Armii Krajowej gen. Tadeusza Bór Komorowskiego, ostatniego komendanta Centrum Wyszkozenia Kawalerii, dowódcy Armii Krajowej i Naczelnego Wodza.

- Na Placu Niepodległości jest Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego i jednostek wojskowych okresu międzywojennego, w tym Centrum Wyszkozenia Kawalerii. Umieszczono na nim także płaskorzeźbę obrazującą szarżę ułańską.

- W 2005 roku, w Alei 23 Stycznia, postawiono pomnik rtm. Witolda Pileckiego, absolwenta Centrum Wyszkozenia Kawalerii, oficera Pułku 4. Ułanów Zaniemeńskich, bohaterskiego żołnierza Armii Krajowej i organizatora Ruchu Oporu w Auschwitz, zamordowanego przez Urząd Bezpieczeństwa w 1948 roku.

- W 2012 roku odsłonięto pomnik ks. rtm. Zdzisława Peszkowskiego, absolwenta Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii. Znajduje się on przy ul. Mickiewicza w pobliżu Pomnika Katyńskiego, który został odsłonięty i poświęcony przez ks. rtm. Zdzisława Peszkowskiego w 2000 roku.

Ulice, place i ronda

W Grudziądzu po 1990 roku wielu ulicom, placom i rondom nadano nazwy związane z kawaleryjskimi tradycjami miasta. Mamy więc ulice: gen. Tadeusza Bora Komorowskiego, Centrum Wyszkozenia Kawalerii, Henryka Dobrzańskiego Hubala, gen. Stefana Kasprzyckiego, Legionów, płk. Kazimierza Mastalerza, ks. rtm. Zdzisława Peszkowskiego, Józefa Piłsudskiego, gen. Józefa Hallera, gen. Stefana Pruszyńskiego, 18. Pułku Ułanów Pomorskich, płk. Józefa Smoleńskiego. Jest też Osiedle Kawalerii Polskiej oraz ronda: Marszałka Edwarda Rydza Śmigłego, rtm. Witolda Pileckiego, gen. Władysława Andersa, gen. Stanisława Maczka.

Honorowi Obywatele

- W 1992 roku Rada Miejska nadała rtm. Janowi Ładosiowi, absolwentowi Centrum Wyszkozenia Kawalerii w 1929 roku, bohaterowi szarży pod Krojantami z 1 września 1939, tytuł Honorowego Obywatela Grudziądza.

- W 1995 roku taki tytuł nadano także ks. prałatowi Zdzisławowi Peszkowskiemu, absolwentowi Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii w 1939 roku, kapelanowi Rodzin Katyńskich.

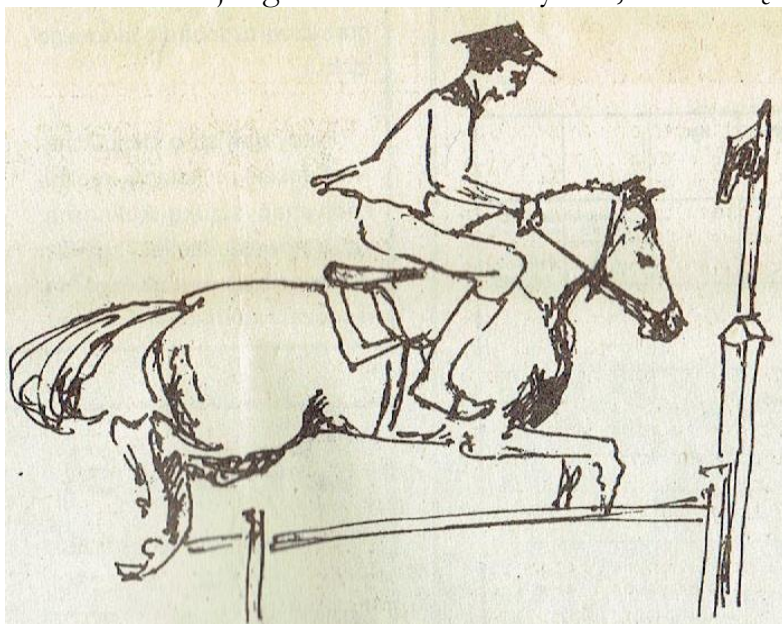
Kawalerzyści II RP, ich rodziny i miłośnicy kawalerii, przybywający do Grudziądza każdego roku z różnych stron świata spowodowali, że zarówno mieszkańcy naszego miasta, ale także niezliczone rzesze turystów odwiedzających Ziemię Chełmińską i Pomorze Gdańskie mają niepowtarzalną okazję do poznania chlub-

nych tradycji tej legendarnej, jakże polskiej formacji wojskowej, obcowania z żyjącymi świadkami naszej historii, która nie została zamknięta w zakurzonych gablotach, ale jest żywa i przenoszona w nowe pokolenia Polaków. Grudziądz znów jest – tak jak w okresie międzywojennym – Stolicą Polskiej Kawalerii.

Fundacja na Rzecz Tradycji Jazdy Polskiej

W 1990 roku, podczas II Zjazdu Kawalerzystów II RP w Grudziądzu, zaproponowano utworzenie Fundacji na Rzecz Tradycji Jazdy Polskiej. Rozpoczęła ona działalność 14 maja 1991 roku. Założycielami byli: rtm. Włodzimierz Bernard (19. Pułk Ułanów Wołyńskich), rtm. Władysław Janiszewski (4. Pułk Strzelców Konnych), rtm. Stanisław Radomyski (16. Pułk Ułanów Wielkopolskich) i rtm. Andrzej Sobański (1. Pułk Ułanów Krechowieckich). Radzie Fundacji przewodniczyli: Andrzej Wiśniewski (1991-2000), dr Jerzy Krzyś (2000-2016), Rafał Piotr Chylewski od 2016 do chwili obecnej. Przewodniczącą Zarządu jest od 1991 roku Karola Skowrońska. Celem Fundacji jest organizowanie i prowadzenie działalności muzealnej, związanej z historią jazdy polskiej, upowszechnianie jej dziejów oraz popularyzacja tej tematyki. Organizowane są coroczne Zjazdy Kawalerzystów II RP, które pokazują jak żywe są współcześnie tradycje kawaleryjskie. W 2019 roku odbył się już XXXI Zjazd. W 2020 roku, mino przypadającej 100. rocznicy utworzenia w Grudziądzu Centrum Wyszkozenia Kawalerii, Zjazd został odwołany z powodu szalejącej pandemii COVID – 19.

Fundacja gromadzi też wszystko, co związane jest z kawalerią. Zbiory

*Ulan na koniu podczas skoków przez przeszkody.
Rys. Ali Sladek.*

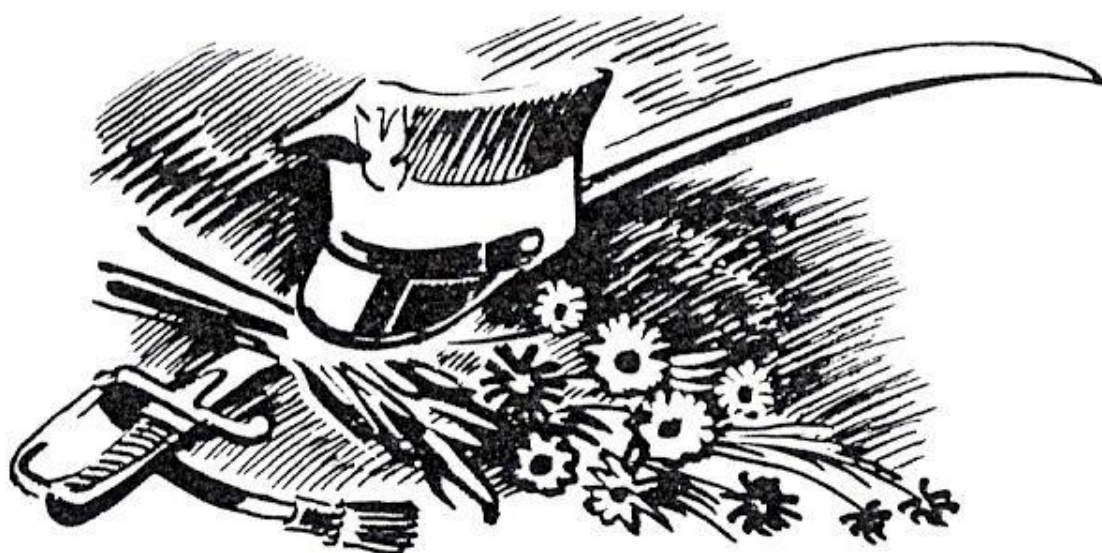
te przekazuje grudziądzkiemu Muzeum im. ks. dra Wł. Łęgi. Są one eksponowane w salach grudziądzkiego Muzeum, od 2018 roku na stałej wystawie „Centrum Wyszkozenia Kawalerii 1920-1939” oraz na wystawach czasowych i przy okazji uroczystości rocznicowych. Staraniem Fundacji do Grudziądza trafiły m.in. zbiory z Sali Rycerskiej Wieży Kościoła Św. Anny w Warszawie, a także kolekcja Aleksandra K. Wyrwińskiego i komplet mundurów kawaleryjskich.

Wydano dotąd 15 książek, w tym monografię *Kawaleryjska Alma Mater w Grudziądzu 1920-1939. Zarys dziejów*. Opublikowano 60 numerów *Komunikatów Fundacji*. Prowa-

dzone są strony internetowe: www.cwk.grudziadz.pl, opracowuje się kwerendy. Fundacja na Rzecz Tradycji Jazdy Polskiej jest organizacją pozarządową non profit.

Ułan podczas pokazów na zjeździe kawaleryjskim w Grudziądzu. Fot. P. Bilski.

*Ułani w przedwojennym Grudziądzu.
Fot. ze zbiorów Muzeum im. ks. dr. Wł. Łęgi
w Grudziądzu.*

*Pałac Opatok, część Muzeum im. ks. dra Wł. Łęgi w Grudziądzu,
w której znajdują się sale wystawowe poświęcone kawalerii. Fot. P. Bilski.*

Notatki

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.